

GEREFORMEERDE KERK ANDIJK

Van schuurkerk tot monument

COLOFON

Uitgave op initiatief van de Stichting Behoud Monumentale Kerk Andijk ter gelegenheid van de heringebruikneming van het kerkgebouw op 23 en 26 juni 2016.

Samenstelling : Henk M. de Boer, Rim de Kroon
Lay-out : Jan R. Koen
Foto's : Gea Schenk, Gerard Heijstee
Oude foto's : verzameling Jacco Mantel en Piet Doef (Honk)

BRONNEN:

'Strijd en Zegen', door J. Trompetter en K. Nierop, uitgave Gereformeerde Kerk Andijk
'In het spoor van het verleden' van Riekele Hovenga, uitgave Gereformeerde Kerk Andijk
'Meester in Baksteen' van Kees van der Ploeg en Teo Krijgsman, Uitgeverij Noordboek
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

VOORGESCHIEDENIS

15 oktober 1836 is de kerkelijke gemeente in Andijk gesticht door ds. Hendrik de Cock, Gereformeerd predikant, "Ieraar onder 't kruis in Nederland".

Ds. De Cock kon zich in zijn gemeente in Ulrum niet verenigen met de vrijzinnige opvattingen en manier van preken in de Nederlandse Hervormde Kerk.

En hij liet dat duidelijk merken ook.

Dit gaf problemen met de classis, de particuliere synode en met vele notabelen in zijn omgeving. Veel eenvoudige, ongeletterde mensen uit het dorp en de omgeving, zelfs van heinde en ver, kwamen vol interesse naar De Cocks preken luisteren. Na vele waarschuwingen, boetes, inkwartiering van dragonders (soldaten), schorsing en afzetting besloot hij samen met de kerkenraad van Ulrum om tot Afscheiding over te gaan.

EERSTE KERKGEBOUW

Het eerste kerkgebouw was een zwart geteerde schuurkerk met plaats voor 200 personen. Het stond aan de dijkgracht in de Kathoek. Het zeer sobere gebouw stond zo dicht aan de gracht, dat de brug vanaf de weg zo in de kerkdeur overging.

TWEDE KERKGEBOUW

De gemeente werd groter en het kerkgebouw te klein. Het was destijds de gewoonte om in buitengewone omstandigheden een biduur te houden. Zo ook toen. Daarna kwam men tot het besluit: "We moeten een nieuwe kerk bouwen". Voor fl. 11.000 werd een nieuw gebouw neergezet en 20 september 1863 is de "ruime en welingerichte kerk" ingewijd. De groei zette door en in 1905 werden kerk en pastorie verbouwd en uitgebreid.

Op verzoek van enkele gemeenteleden kwam ds. De Cock naar Andijk en heeft bij diezelfde gelegenheid de kerkelijke gemeente alhier gevestigd. "De Chr. Afgescheiden Gereformeerde gemeente van Aandijk" was een feit, de huidige Gereformeerde Kerk. Dit jaar: 180 jaar geleden.

In de eerste helft van de 19e eeuw werden, onder de regering van de eerste koning: Willem I, de Afgescheiden Gereformeerden verdrukt en vervolgd. Aan het begin van de 20e eeuw zat de jonge koningin Wilhelmina op de troon en was de Antirevolutionaire Dr. Abraham Kuyper, lid van de Gereformeerde kerk, minister-president. Het verschil was wel heel groot, er werd nu ook met de Gereformeerde kerk rekening gehouden. Reden tot dank en blijdschap!

Omdat het gebouw op palen was gebouwd, kon het kerkje bij stormweer schudden en kraken. Het is voorgekomen dat bij zeer krachtige wind een deel van de kerkgangers zich uit de voeten maakte. De weg er heen liep boven over de dijk. Hier en daar waren er wat onverharde paden onderaan de dijk. Laarzen en kaarslantaarns hoorden in die tijd bijna tot de standaarduitrusting van de kerkgangers.

Kerk en pastorie gebouwd in 1863. De eerste steen werd gelegd door ds. C. Steketee op 18 maart 1863.

DERDE KERKGEBOUW

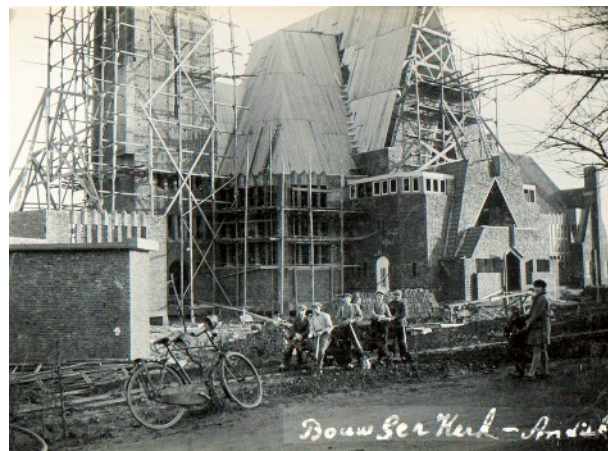
Andijk vormde in Noord-Holland een gereformeerde enclave, die door bollenkwekers werd gedomineerd. Het ging hun in de jaren 20 van de vorige eeuw voor de wind, zodat voor het nieuw te bouwen kerkelijk complex: kerkgebouw, vergaderzalen, pastorie en kosterswoning, een royaal budget beschikbaar was. De 'oude' kerk uit 1863 kon het groeiend aantal leden niet langer herbergen. De visuele rivaliteit met de grote neogotische Sint-Werendfriduskerk in buurgemeente Wervershoof kan hebben meegespeeld in het streven een groots ontwerp te verlangen.

INGEBRUIKNAME

4 september 1930, 's avonds om 7 uur, werd het kerkgebouw in gebruik genomen (foto hieronder). Ds. Steen preekte over Psalm 45:11-16, waarin hij wees op de voorrechten van de gemeente, de eisen aan haar gesteld, de beloften haar geschonken. *"Geen trots vervulle het hart, doch de dank worde gelegd aan de voeten van Hem, Die dit heeft geschonken, van Hem, den Oppersten Kunstenaar en Bouwmeester."*

25 juli 1929 werd de eerste steen gelegd door ds. Steen en ingemetseld een loden koker met oorkonde.

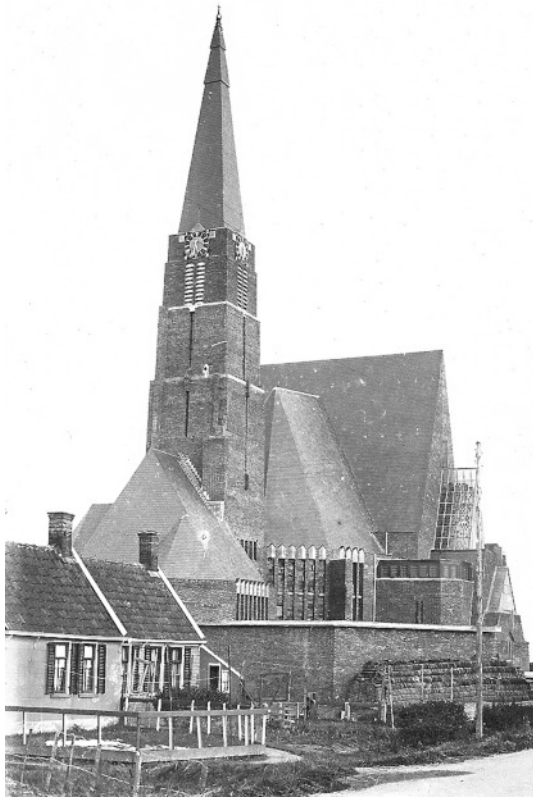

Bouw van de kerk.

DE KLOK

Bij de foto rechts: De nieuwe klok is gearriveerd! Fa. Gebr. van Bergen te Midwolda, Groningen, heeft haar gegoten. De klok weegt 1550 kilo en heeft een zware klank (toon D). Jan Doef en Willem Meyles hebben haar met de schuit van Enkhuizen gehaald en hier wordt ze door de klok- en orgelcommissie in ontvangst genomen. Van links naar rechts: dr. H. Steen, W. Kooiman PPzn., Jac. Kort Kzn., Jn Groot KPmzn. en Jacob Baas.

De Gereformeerde kerk van Andijk, net na de oplevering in 1930. De niet gebruikte dakpannen liggen er nog. In het huis op de voorgrond woonde Hessel de Boer, de conciërge van de dr. A. Kuyperschool.

“Beeldbepalende situering van het geheel in het Noord-Hollandse polderland en een van de belangrijkste werken uit het oeuvre van architect Egbert Reitsma.”

Met zijn ontwerp heeft architect Egbert Reitsma in Andijk zijn meest ambitieuze kerk op de kaart gezet. Zijn magnum opus met herkenbare invloeden van Duitse expressionistische architectuur, gotiek en de Amsterdamse School.

De aanvankelijk door Reitsma ingediende begroting bleek te hoog. Door de economische crisis, begonnen in 1929, zagen de Andijker bollenkwekers hun inkomsten voor een belangrijk deel wegvallen. De bouw begon daardoor onder aanzienlijk minder gunstige omstandigheden dan verwacht. Toen hierdoor de toren geschrapt dreigde te worden, kwam de architect met een herziene begroting, en in de onderhandelingen met de opdrachtgevers bood hij aan voor de toren van zijn honorarium af te zien. Ook droeg Reitsma duizend gulden bij om zijn architectonische droom te realiseren.

Uiteindelijk is het gehele complex gerealiseerd voor 180.360 gulden. Een kapitaal bedrag voor die tijd! Toch is het goed mogelijk dat op materiaalkosten is beknipt, waardoor de kwaliteit van de betonconstructie op de lange duur te wensen overliet.

Reitsma beschouwde het in 1930 voltooide bouwwerk als zijn beste ontwerp op kerkelijk gebied. Veel van wat hij in voorgaande projecten had beproefd, kwam hier samen: de zorgvuldige groepering van de verschillende onderdelen tot een aan alle zijden boeiend geheel, de verhouding ten opzichte van de omgeving, de afwisselende metselpatronen met overvloedig gebruik van mondsteen, de inwendige ruimtewerking en niet in de laatste plaats de rijke decoratie. Niet zonder reden sprak men in West-Friesland van de ‘gereformeerde kathedraal’ met z’n 62 meter brede front en 40 meter hoge toren.

De bouw van de Gereformeerde kerk symboliseert de groei van de positie van de “Kleine Luyden”. Zij moesten zich profileren enerzijds ten opzichte van de hervormden van wie ze waren afgescheiden, anderzijds ten opzichte van de katholieken, die sinds 1853 eveneens bezig waren hun sinds de reformatie verloren gegane positie te herwinnen.

Begin deze eeuw bleek groot onderhoud aan en restauratie van het gebouw dringend noodzakelijk. Op verzoek van de kerkenraad is de financiering van dit kostbare project geïnitieerd en georganiseerd door de voor dit doel opgerichte Stichting Behoud Monumentale Kerk Andijk.

RESTAURATIE GEREFORMEERDE KERK ANDIJK 2004-2016

Het is inmiddels ruim 85 jaar geleden dat de monumentale Gereformeerde Kerk aan de Middenweg in Andijk haar klokken voor het eerst over het toenmalige lintdorp Andijk liet schallen. Het met hard werken - veelal in de bloembollen - verdiende geld, was overvloedig geofferd om een prachtig, misschien wel prestigieus kerkgebouw van de hand van de in die tijd vermaarde architect Egbert Reitsma, te verwezenlijken. De zaken werden groots aangepakt. De kerkelijke gemeente was groeiende en als in de jaren vijftig van de vorige eeuw niet veel gezinnen waren geëmigreerd, was in de daarop volgende decennia zelfs het nieuwe gebouw te klein geworden.

Tijden veranderen. In de traditionele kerkgenootschappen is de groei eruit geraakt en heeft plaatsgemaakt voor krimp. Kerkverlating en de overgang van kerkleden naar andere geloofsgemeenschappen spelen hierbij een rol. Een van de gevolgen hiervan is dat een steeds kleiner wordende groep belast wordt met het beheer en onderhoud van de vele kerken die ons land rijk is. Eén van die (monumentale) kerken, hoewel met haar 85 jaar nog betrekkelijk jong, staat aan de Middenweg in Andijk. Niet alleen een baken voor kerkmensen maar ook een baken in oostelijk West-Friesland.

Uit de kustlijn tussen Enkhuizen en Medemblik is de karakteristieke toren niet weg te denken. Die toren was in de loop der jaren danig in verval geraakt. Belangrijkste oorzaak: betonrot. Ook de rest van het kerkgebouw en de aangrenzende pastorie waren aan een grondige restauratie toe. Daar moest dus wat aan gedaan worden om te voorkomen dat dit prachtige gebouw voor ons nageslacht verloren zou gaan.

Ruim twaalf jaar geleden werden op verzoek van de kerkenraad door de toenmalige Commissie van Beheer van de kerk de eerste voorbereidingen voor de restauratie getroffen. Er werd een, door de Rijksdienst erkende, restauratiearchitect gevonden in de persoon van Hans Witte uit (toen nog) Broek in Waterland en op initiatief van dezelfde commissie werd in 2005 de "Stichting Behoud Monumentale Kerk Andijk" in het leven geroepen. Deze stichting heeft zich ten doel gesteld de restauratie financieel mogelijk te maken.

In eerste instantie zijn allerlei fondsen aangeschreven, werd een activiteiten-commissie in het leven geroepen en werden de mogelijkheden voor eventuele subsidieaanvragen onderzocht. In de loop der tijd heeft een en ander geresulteerd in subsidies van de Provincie Noord-Holland en van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Verder bijdragen van o.a. het Prins Bernhard Cultuurfonds en instellingen als de Maatschappij van Welstand, maar ook giften van bedrijven en particulieren. De activiteiten-commissie bleek zeer creatief in het bedenken en organiseren van allerlei acties, die ook het nodige geld opbrachten. Zo waren daar de helikoptervluchten, concerten, de wijnacties, de avondvierdaagse, de leienactie, themadiners etc.

Naarmate het genereren van de benodigde gelden vorderde, kon uiteindelijk in de tweede helft van het eerste decennium van de jaren 2000 een aanvang met de restauratiewerkzaamheden worden gemaakt.

In eerste instantie werden de meest noodzakelijke zaken als de toren, het glas in lood in de kerkzaal, het liturgisch centrum en de in verval geraakte fietsenstalling, annex “paardenstal” aangepakt. De toren zelfs zo grondig dat de spits in z'n geheel naar beneden werd gehaald, waarna deze vervolgens, bijna een jaar later, in november 2012, hersteld en van nieuwe leien voorzien, herplaatst kon worden.

In de daarop volgende jaren, na het opnieuw vrijkomen van substantiële Rijks- en Provinciale subsidies, werd het mogelijk de overige noodzakelijke werkzaamheden uit te voeren. Deze bestonden onder meer uit het herstel van de fundering, vernieuwing van het leiendak en de kozijnen. Tevens het kleurherstel van het gewelf in de kerkzaal, de blokmotieven en kerkbanken.

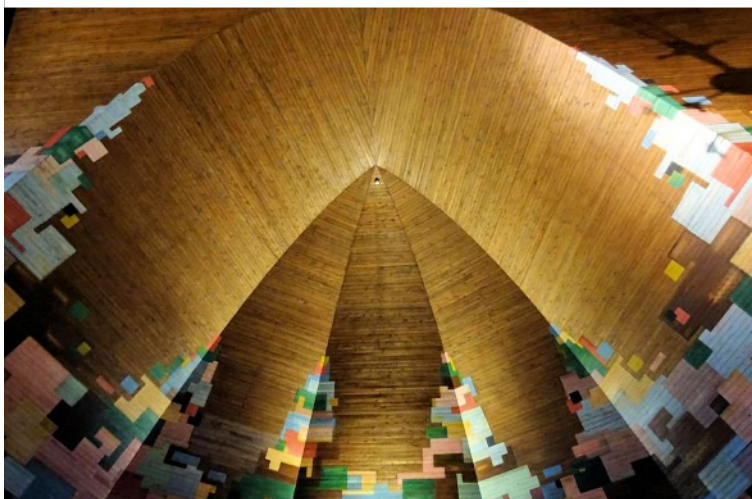
Ook de verlichting werd aangepast, het binnen- en buitenschilderwerk en niet te vergeten het terugbrengen in de oude glorie en ‘oorspronkelijke’ staat van de vergaderzaaltjes “onder de toren” en de consistorie op de eerste verdieping.

Een niet te onderschatten gegeven bij dit alles was, dat het kerkgebouw aan de Middenweg een Rijksmonument is. Bij de restauratie van een monument geldt de verplichting om de voorschriften op te volgen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en dienen de werkzaamheden voor aanvang met deze instantie te worden afgestemd. Conform hun voorschriften moest het gebouw zoveel mogelijk in de oorspronkelijke staat terug worden gebracht.

Een andere factor die bij de financiering een belangrijke rol speelde, was het feit dat het om een langjarig restauratieproject ging. Naast de niet te vermijden tegenvallers tijdens de uitvoering, een reden voor regelmatige noodzaak tot bijstelling van de begroting.

Dankzij subsidieverstrekkers, hulpverlenende fondsen, bedrijven, gulle particuliere gevers en de inzet van vele vrijwilligers is het toch gelukt de klus te klaren. Al met al heeft dit tot het prachtige resultaat geleid dat zowel toren als kerkgebouw er anno 2016 weer in volle glorie en perfecte staat bij staan.

ORGEL GEREFORMEERDE KERK ANDIJK

Het oorspronkelijke orgel stamt uit 1892, is afkomstig van orgelbouwer Proper uit Kampen en stond in het voormalige kerkgebouw aan de Dijkweg. In 1930 is het orgel door de firma M. Spiering uit Dordrecht en onder toezicht van de heer R.G. Crevecoeur te Enkhuizen omgebouwd en uitgebreid en in het nieuwe kerkgebouw geplaatst.

Het front, naar het ontwerp van architect Egbert Reitsma, 'vormt een machtige bekroning van het platform'.

In 1948 is het kerkorgel hersteld en uitgebreid door H.W. Flentrop, Zaandam.

Technische gegevens van het elektrisch-pneumatische orgel:
Dispositie:

Manuaal I:

1. Prestant 8'
2. Bourdon 16'
3. Roerfluit 8'
4. Salicionaal 8'
5. Octaaf 4'
6. Quint 2 2/3'
7. Octaaf 2'
8. Mixtuur III-IV'
9. Cornet V
10. Trompet 8'

Pedaal:

19. Fagot 16'
20. Subbas 16'
21. Gedekte Bas 16'
22. Octaaf-Bas 8'
23. Octaaf 4'tr

Manuaal II:

11. Holpijp 8'1
12. Viola di Gamba 8'
13. Quintadeen 8'
14. Voix-Celeste 8'
15. Sexquialter II'
16. Speel Fluit 4'
17. Fluit 2' (Gemshoorn)
18. Basson Hobo 8'

Speelhulpen:

- Koppels Manuaal I - Manuaal II
Pedaal aan Manuaal I
Pedaal aan Manuaal II
Tremulant Manuaal II

Door D.A. Flentrop werd in de jaren 60 van de vorige eeuw het orgel schoongemaakt en in 1983 werd het, eveneens door Flentrop, voorzien van nieuwe membranen. In 1990 werd de magazijnbalg in de onderkas opnieuw beleerd.

Eind 2012 is Flentrop Orgelbouw begonnen met een totale revisie van het orgel. Begin 2015 kon het, nadat de restauratie van het kerkgebouw was afgerond, worden teruggeplaatst. Onderdeel van deze renovatie was uitbreiding met een pedaalregister-fagot, afkomstig van het Hinsz-orgel van de Grote Kerk in Harlingen.

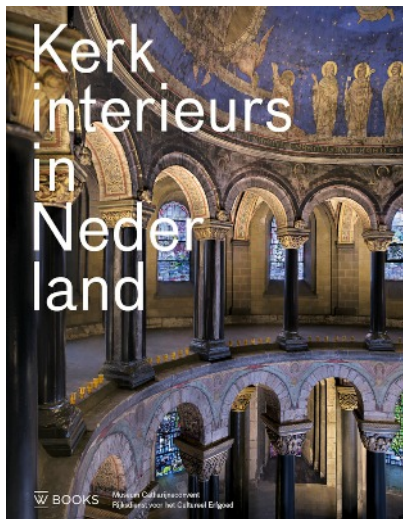

Piet Ouwens (overleden 18-2-1991) achter 'zijn' orgel
Tekening Marius van Dokkum

FINANCIËEL OVERZICHT RESTAURATIEPROJECT 2004-2016

INKOMSTEN	€	UITGAVEN	€
- Giften particulieren en bedrijven	615.000	- Kosten voorbereiding	228.000
- Activiteiten Commissie	170.000	- Lit. centrum, glas in lood, schilderwerk	480.000
- Subsidies Provincie Noord-Holland	1.000.000	- Toren / pastorie 2012-2013	1.163.000
- Subsidies BRIM	650.000	- Kerkgebouw 2013-2016	2.570.000
- Subsidies RCE	1.750.000	- Overige kosten	<u>14.000</u>
- Overige subsidies	33.000		4.455.000
- Lening SKG	200.000		
- Rente	<u>37.000</u>		
	4.455.000		

PUBLICATIES OVER HET KERKINTERIEUR

In het prachtig uitgevoerde boek **Kerkinterieurs in Nederland** zijn door de samenstellers 100 kerken geselecteerd uit de periode vanaf de middeleeuwen tot heden. Alle kerken zijn op een of andere wijze bijzonder, en de moeite om door een groter publiek opgemerkt te worden. Ook aan de Gereformeerde Kerk in Andijk wordt aandacht besteed! Het boek biedt niet alleen een overzicht van kerkelijke architectuur, maar ook van het Nederlandse kerkelijk landschap. Topfotograaf Arjan Bronkhorst heeft alle kerken nieuw in beeld gebracht. Ruim 50 experts hebben de kerken beschreven.

Kerkinterieurs in Nederland mag met recht een nieuw standaardwerk genoemd worden. Het wordt uitgegeven door een samenwerkingsverband van Museum Catharijneconvent, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en 100 kerken waaronder die van ons. Het boek is verkrijgbaar via de scriba: scriba@gereformeerdekerkandijk.nl

Egbert Reitsma – Meester in baksteen

In dit boek van Uitgeverij Noordboek beschrijft Kees van der Ploeg de werken van architect Egbert Reitsma. Uiteraard ontbreekt Reitsma's magnum opus niet: de Gereformeerde Kerk in Andijk.

Het boek is verfraaid met schitterende detailfoto's van Teo Krijgsman.

Dit boek is helaas niet meer verkrijgbaar.

In de kerk ligt wel een exemplaar ter inzage.

DE “SCHIPPER-OOSTERKERKPRIJS” TOEGEKEND AAN GEREFORMEERDE KERK ANDIJK

Zaterdag 27 februari 2016 vond in de Oosterkerk in Hoorn de uitreiking plaats van de “Schipper-Oosterkerkprijs”. Deze prijs wordt sinds 2011 jaarlijks toegekend aan een instelling of natuurlijk persoon die zich voor het behoud van het religieus erfgoed in de regio Westfriesland-Oost uitzonderlijk heeft ingespannen. De wisselprijs, een uit wit albast vervaardigd beeld van Elsbeth Luinge, is op voorstel van een speciaal hiervoor gevormde jury in 2016 toegekend aan de Gereformeerde Kerk van Andijk.

Volgens het juryrapport is de toekenning “een waardering voor de restauratie van de in 1929 naar uitgangspunten van de Amsterdamse School in expressionistische stijl gebouwde kerk met toren en pastorie naar een ontwerp van architect Egbert Reitsma”. Verder wordt in het juryrapport “de zorgvuldige restauratie van het kleurrijke interieur en de revisie en uitbreiding van het uit 1892 stammende Proper-orgel” vermeld.

Bij de uitreiking, die werd verzorgd door de voorzitter van de Stichting Oosterkerk, de heer Eddy Boom, was een brede vertegenwoordiging van de Gereformeerde Kerk uit Andijk aanwezig. Niet verwonderlijk gezien het grote aantal mensen dat zich de afgelopen 10 jaar heeft ingezet om de restauratie mede tot stand te brengen. Uiteindelijk mocht Zeger Bax, al jaren de stuwende kracht binnen het restauratieproces, samen met Wim Nanne Vriend, voorzitter van de kerkenraad, de prijs in ontvangst nemen.

In zijn dankwoord refereerde Wim Nanne Vriend ook aan de geweldige bijdrage die de Andijker gemeenschap en het bedrijfsleven, vooral ook op financieel gebied, heeft geleverd om dit kostbare restauratieproject mogelijk te maken.

De ‘Schipper Oosterkerkprijs’ uitgereikt aan Zeger Bax (links) en Wim Nanne Vriend op 27 februari 2016

Na het officiële gedeelte volgde nog een informeel samenzijn onder het genot van een hapje en een drankje. Oud-voorzitter van de Stichting Oosterkerk en naamgever van de prijs, Hans Schipper, wist na enig aandringen organist Marco Vriend te bewegen om achter het klavier van het prachtige Oosterkerk-orgel te kruipen en een “mini-concert” te verzorgen.

